

A „betakarítás” tisztes igyekezete, a füzetkében ingerlően reményt adó bőségesebb feldolgozás ígérete mégiscsak dicsérhető. Őszi pompájú örömet nyújt egy kissé a gyönyörű küllemű, ünnepi gyűjtemény. A „teljes begyűjtés”, a régóta áhított bibliográfia, úgy tűnik, várat magára még. Mint látható, a bizonyára szívesen segítenének ebben a magukét illetően az érsekújváriak, mint tették a pozsonyiak előbb.

„...Először Győrbe kerültem a vagongyárba...” – zárul az egyik Kassák-émlékezés. „...Fáradtan és kiehézetten érkeztem meg Győrbe...” – folytatódik a történet az Egy ember élete lapjain. Új világ nyílhatott meg ekkor, egyben a személyes szabadság szorongató félelmei a szülőváros meghittségéből kiszakadt, segéddé érett lakatosinas előtt. De a mezítlábas és poros emlékek közé gondolataiban és a valóságban is az ismertté lett író sokszor visszatért. Meggyőző bizonyíték erre a kurtára szabott alkalmi gyűjtemény.

BODRI FERENC

Kosztolányi, a PEN-elnök

Kosztolányi Dezső a harmincas években írt, író és társadalom viszonyának szentelt esszéfüzérében igen pontos meghatározását adta magyarság és európaiság viszonyának. A PEN Clubban 1930-ban tartott elnöki székfoglalójában a következő fogadalmat tette: „Csak annyit közölhetek, hogy minden tettemben az a szép kettősség fog vezérelni: kifelé egy csonka ország nem csonka lelkét mutatni, befelé pedig – minthogy egymást szükségtelen meggyőzni igazunkról – visszasugározatni a bátor, szabad európaiságot, azt a tudatot, hogy csak a legnagyobb követelményeket támaszthatjuk önmagunkkal szemben, s csak annyiban érték a munkánk, amennyiben a világ versenyében is érték. Azon igyekszem majd, hogy amint ott künn a különböző népek, amelyeket gyakran életérdekek választanak el, egy asztalnál ülnek, itt is egy asztalnál foglaljanak helyet a toll igaz, értékes munkásai, bármi is a társadalmi helyzetük, bármi is a politikai hitvallásuk.”

Ehhez a tiszta szándékához kérte Kosztolányi íróársai támogatását, és akkor – bizonyára – meg is kapta azt. Hogy ma milyen visszhangot váltana ki egy hasonló üzenetű székfoglaló beszéd, annak elképzeléséhez az elfajult FÜGE-ANTIFÜGE csatározások ismeretében nem kell túlságosan gazdag fantázia. Kosztolányi azonban, éppen nézeteinek higgadtsága, kiegyensúlyozottsága miatt, mai íróutódok számára is mértékadó. Kérdés, hogyan tett szert a 30-as évekbeli budapesti PEN-elnök erre a józan szemléletre. Erről így vall *Tamási Áronnak* címzett, ugyancsak 1930-as üzenetében:

„Én nem Budapesten születtem. Életem döntő, első felét (húszéves koromig) vidéken töltöttem. Ki kell azonban jelentenem, hogy a pesti aszfalt előttem éppoly szent, mint az Alföld bármely zege-zuga. Aki itt él, abban a körüti gránitkövek, a kávéházak telefonfülkéi, sőt az automata büfék is olyan tartalmas, tehát emberi emlékeket ébresztenek, mint másokban a hegyek dolomitszirtjei, az erdők lombsátora, vagy a fonók, s számára a pesti élet minden alakja, egy koráértett borfiú, egy ügynök, egy züllött ripacs pont oly méltó tárgyak, mint másoknak a szántóvető, a falusi varga vagy a hegyi pásztor. Nekünk, íróknak minden csak anyag... a pesti anyag is magyar, mert történelmünk és életünk természetette ki, s Budapest még mindig a legműveltebb, a legirodalmibb, a legnagyobb magyar város.”

Eppen ezért Kosztolányi élesen elutasítja, hogy bármilyen irodalmi szekértáborhoz csatlakozzon. Ugyanígy elveti a pártpolitikai elkötelezettséget is, mivel ezzel „eladná azt a fölényét, hogy mindent és mindenkit egyszerre érthessen meg”. A semlegesség belső követelménye olyan erős az íróban, hogy megalkotja a maga elefántcsonttorony-ideológiáját, azok ellen az agitátorok ellen akarván így védekezni, akik az írókat politikai lövészárkba kívánták terelni. (A magyar írók helye a nemzetépítő poltikában, 1934)

Esszéjében azonban azt is bevallja Kosztolányi, hogy időnként azért ő is kénytelen lejönni ebből a szép toronyból, és puskát ragadni, amikor az irodalomért és a nyelv – a magyar nyelv – ügyéért küzd a porondon, nem maga, hanem a közösség – a nemzet

közösségének – védelmében. Ezekkel az önkéntes, alkalmi akcióival együtt is panaszkodik azonban, hogy az írók főlöslégessé válnak, nem hívják őket népet tanítani, nem invitálják őket egyetemi dobogókra az írás titkairól beszélni, „ahogy külföldön szokásos”.

Az író egy 1934-es esszéjében azt a kérdést teszi fel magának, mit tegyen, mit tehet az író a háborúval szemben. Természetesen az írónak háborúban is írnia kell – vélekedik –, feltéve, ha hagyják írni. Azon is eltöpreng, hogyan viszonyuljon a háborúhoz mint jelenséghez, és elfogultságot jelent be. Mint írja: „Ha Guatemala vagy Paraguay sodródik nemzetközi bonyodalomba, akkor felülemelkedem kicsinyes szempontjaimon, s azt tanácsolom, hogy török-szakad, egyezzenek meg ellenségükkel a belátás, az emberiség nevében, s inkább csorbuljon meg egyiknek vagy a másiknak a joga, önzése, gőgje, de ne ontsanak vért. Mit cselekedjem azonban, ha az erőgyűrű a testemhez ér, és testvéreimet fűrészelik ketté, török kerékben? Ebben az esetben nem tudnék ilyen okos és főlényes tanácsot adni.”

Hogy Kosztolányiban saját magyarságának vállalása mennyire *feltétlen*, arról az író ugyanennek a gondolatmenetnek a folytatásaként a következőképpen győz meg minket: „En a szó és a szellem jogán minden porcikámmal és lehettemmel egy közösséghez tartozom, melynek tagjai itt és ott, mindenütt a viágon mintegy összekövészerűen magyarul beszélnek, én ösztönösen és öntudatlanul is akarom ezt a szellemi és lelki egyházat, én föltétel nélkül helyeslem ezt a titokzatos egységet, melynek folytatója vagyok és messze századokból érkező célfutója, kezemben koszorúval és fáklyával, s minden bölcsességen túl az az óhajom, hogy az ocsmány és kegyetlen életharcban ez a közösség, ez az egyház, ez az egység mennél erősebb, hatalmasabb és diadalmasabb legyen.”

Kosztolányi ma egy felhőből rakott elefántcsonttoronyból tekint le hazai belháborúinkra – az irodalmi háborúvá eszkalálódott médiaháborúra. Ha túl sokat figyel ránk, megfájdul a feje, azonosságválság tör ki rajta. Te jószágos Isten – gondolhatja –, én szerettem a népieket is, urbánusokat is, egyszerre voltam magyar és európai, a hazaszeretet sohasem torzult a lelkeben nacionalizmuszá, én csupán anyanyelvemet szerettem, ezt a *szellemi és lelki egyházat*, és most mégis... A magyar PEN Club valamikori elnöke sóhajt, lecsoszog közénk felhőkakukk-várából, bebújik a neki rendelt lövészárokkba, megadóan céloz és...

KISS IRÉN

Önreflexív prózatechnika és polivalens jelentésstruktúra Kosztolányi Dezső Házi dolgozat című novellájában

Kosztolányi Házi dolgozat című novellájának cselekménye, terjedelméből is következőleg, igen egyszerű. Tulajdonképpen csak egy nem túl jelentős, megszokott témájú, valószínűleg eredményét tekintve se lényeges házi feladat, házi dolgozat elkészítésének története. Talán még mindannyiunk emlékezetében élnek hasonló, sokszor valóban kellemetlen, gyöttrődésünket felidéző emlékek, „melyeken már többé-kevésbé túl vagyunk”. S Kosztolányi ezt az élményt, jelentéktelenné tűnő emléket teszi egy igen sokrétű problémarendszer hordozójává. Ennek megvalósítására a szövegformálás témában (*írás az írásról*) rejlő lehetőségeinek kihasználása teremt alkalmat. Elemzésemet ezért a dolgozat címében említett két vizsgálati szempont köré építem.

A mű narratív struktúrája ugyanis – főleg időszerkezete és nyelvi megformáltsága miatt – nem csupán egy szövegben levő szöveg és az ehhez fűzött kommentárok kettősségével jellemezhető, hanem *ez a két sík egymásra reflektál*: a házi dolgozat műalkotássá, a novella – tudatosítva szöveg-mivoltát – dolgozattá válik. Ez, az általam a későbbiekben